

EL DESENVOLUPAMENT DE LA MORFOLOGIA VERBAL: L'IMPERFET NORD-OCCIDENTAL EN LA PRODUCCIÓ INFANTIL

IMMA CREUS

icreus@filcat.udl.es

Universitat de Lleida

Resum. L'objectiu d'aquest article és contribuir a l'estudi de la morfologia verbal catalana, en aquest cas amb dades relatives a la varietat nord-occidental. Les formes que forneixen la part descriptiva corresponen a mostres de producció oral obtingudes en informants de 3-4, 6-7 i 11-12 anys, la qual cosa significa una descripció morfològica del període de desenvolupament lingüístic del nen. Pel que fa a la interpretació dels resultats es proposa una perspectiva d'anàlisi que inclou tant les consideracions que tenen a veure amb aspectes interns del llenguatge com amb els de caràcter extern.

Paraules clau: morfologia catalana, desenvolupament lingüístic

Abstract. **Verb morphology development: North-western imperfect forms in children's production.** The aim of this paper is to contribute to the study of Catalan verbal morphology with some data from North-western forms. The verbs relative to the description are secured from the oral production of 3-4, 6-7 and 11-12 year-old subjects, that is, those corresponding to the period of children's linguistic development. Concerning the discussion, we propose an analysis that includes internal and external linguistic arguments.

Key words: Catalan morphology, linguistic development

1 Objectius

Els estudis sobre morfologia verbal dialectal catalana tendeixen a prioritzar anàlisis de tipus descriptiu, ja sigui des d'una perspectiva sincrònica i diacrònica o des de l'òptica intradialectal i interdialectal, a partir fonamentalment de formes que pertanyen a la producció adulta. Exceptuant-ne alguns casos,¹

¹Pensem, per exemple, en un dels treballs pioners, i encara hores d'ara el més complet sobre morfologia verbal dialectal, *La flexió verbal en els dialectes catalans*, que aplega les

el cert és que encara és força freqüent haver de recórrer a treballs de psicolingüística per trobar dades referents a la producció verbal infantil de les formes del sistema verbal català. Tanmateix, aquesta mena de treballs, d'una banda, s'interessen especialment pel període d'emergència d'aquestes formes i, en canvi, analitzen poc les formes produïdes més enllà de la fase d'adquisició lingüística; de l'altra, les dades resultants no afavoreixen el contrast dialectal, sinó que més aviat contribueixen a la descripció translingüística de les primeres fases d'adquisició del llenguatge.

L'objectiu d'aquest article és justament aportar dades que contribueixin a la descripció de la morfologia verbal dialectal, i concretament nord-occidental, a partir de formes obtingudes en unes franges d'edat que ens situen en el que considerem el període de desenvolupament de la morfologia verbal, i que com veurem, ens permetran aportar diferents perspectives d'anàlisi. Tanmateix, com a pas previ a la presentació de les dades i al tractament posterior d'aquestes, i sobretot tenint en compte la seva procedència, considerem oportú incorporar algunes consideracions referents al procés d'adquisició i desenvolupament de la morfologia verbal.

2 Adquisició i desenvolupament de la morfologia verbal

Els conceptes d'*adquisició* i *desenvolupament* s'utilitzen sovint de forma arbitrària,² però en aquest treball fem el primer per referir-nos a l'estadi inicial de producció lingüística d'un individu, mentre que en el segon reconeixem un estat evolutiu de la llengua, de tal manera que l'etapa d'adquisició és sempre la primera fase d'un procés de desenvolupament subsegüent.

L'adquisició de la morfologia verbal és un procés complex, especialment

dades recollides per Antoni M. Alcover entre els anys 1906 i 1928 per tot el territori català. L'autor sovint incorpora dades obtingudes amb informants de deu a catorze anys "*pel fet que responien millor, sense interferències externes, a les característiques lingüístiques maternes de cada localitat, i també perquè sovint estaven més disponibles que els adults per a la tasca d'informació*" (pròleg de Josep Moran a l'edició de Perea 1999:XI).

Recentment a Creus 1997 i Creus 2001 he incorporat dades relatives a la morfologia verbal lleidatana d'informants a partir de 10 anys, en el primer cas, i de nens de 3-4 anys, 6-7 i 11-12, en el segon.

²Entre les diferents propostes terminològiques trobem: adquisició del llenguatge —*language acquisition*—, adquisició d'una primera llengua —*first-language acquisition*—, llengua dels infants —*child language*—, aprenentatge d'idiomes —*language learning*— o desenvolupament del llenguatge —*language development*. Dins la teoria lingüística es parla sovint del *problema lògic de l'adquisició del llenguatge* en relació amb l'adquisició d'una llengua natural per part del nen, mentre que l'evolució que segueix l'adquisició d'una llengua es coneix com a *problema real de l'adquisició del llenguatge* (Bel 1998/2001:19).

en llengües de morfologia verbal rica³ com el català i el castellà. Molts autors coincideixen a atorgar-li un paper preponderant no només en la fase de gramaticalització, sinó en la de desenvolupament lingüístic general del nen (Bloom 1991; Aguado 1995; Serrat 1997). La complexitat del procés, tanmateix, no rau únicament en el fet d'assimilar un seguit de regles de categoria gramatical sinó en la influència d'altres factors: *a*) l'organització especial d'una forma segons la llengua, és a dir, les característiques flexives de cada llengua en particular, *b*) el valor interactiu i comunicatiu d'una determinada forma, de manera que les menys usades són les que s'adquireixen més tard, i *c*) el significat morfèmic que s'afegeix a una forma i que incrementa la dificultat cognitiva a l'hora d'adquirir-la (Clemente 1995:96).

Segui com sigui, el procés d'adquisició morfològica s'inicia relativament aviat, entre els 18 i 23 mesos (MLU⁴ \simeq 2,0),⁵ encara que és posterior a l'adquisició dels noms.⁶ A més, tot i les diferències que puguin observar-

³De totes maneres sembla que això no implica que la morfologia verbal s'adquireixi més tard que en llengües pobres, morfològicament parlant. Segons assenyalen Serra et al. 2000:353, nombrosos autors han observat que el desenvolupament morfològic en nens que adquireixen llengües molt flexives és més ràpid i presenta menys errors que el desenvolupament de nens que adquireixen llengües no tan flexives.

⁴L'MLU (*Mean Length of Utterance*) és un índex establert per Brown 1973 que serveix per mesurar la longitud mitjana dels enunciats, i que ha estat aplicat amb posterioritat a un nombre molt elevat d'estudis d'adquisició lingüística, amb les modificacions corresponents. La raó que va dur Brown a fixar aquest índex de mesura es deu al fet que va adonar-se que l'edat dels subjectes no era un factor prou fiable per determinar el seu desenvolupament lingüístic, per la qual cosa calia buscar un mecanisme de major fiabilitat. En els estudis sobre l'adquisició del castellà i del català es parla de l'LME (*Longitud Media del Enunciat* / *Longitud Mitjana de l'Enunciat*). Per establir-ne les normes, tant en castellà com en català, vegeu Clemente 1995:195–197 i Siguán et al. 1986/1989²:68–70. Quan es comptabilitzen morfemes es parla d'LME(m) —en anglès, MLU(m)— i quan es comptabilitzen paraules es parla d'LME(p) —en anglès, MLU(w).

⁵Malgrat que com hem apuntat en la nota anterior l'origen de l'MLU es deu al fet de buscar una alternativa a la mesura de l'evolució lingüística a partir del factor edat, alguns autors (Miller 1981; Miller & Chapman 1981) han establert l'equivalència entre l'índex d'LME i l'edat: *LME*: 1,0–2,0, *edat*: 12–36 mesos; *LME*: 2,0–2,5, *edat*: 27–30 mesos; *LME*: 2,5–3,25, *edat*: 31–34 mesos; *LME*: 3,25–3,75, *edat*: 35–40 mesos; *LME*: 3,75–4,25, *edat*: 41–46 mesos.

⁶Entre algunes de les raons esgrimides a l'entorn d'aquesta qüestió hi ha diferents hipòtesis. Goldfield 1993 apuntaria el fet que els verbs se situen en una posició dins l'oració poc perceptible i per això s'aprenen més tard. Gentner 1982 i Tomasello 1992, en canvi, apunten com a factor determinant el caràcter més concret dels objectes per sobre les accions i els canvis d'estat; el nen té necessitat d'identificar els referents (noms d'objectes, de persones, etc.) però no d'explicitar verbalment la relació (acció, canvi, etc.) que manté amb ells perquè sovint ja és implícita. Finalment, hi ha qui considera que hi té molt a veure que l'*input* que rep el nen tingui un major nombre de referències nomi-

se en relació amb la llengua d'aprenentatge, podem dir que en general es tracta d'un procés força regular⁷ i gradual, en el sentit que l'assoliment dels paradigmes verbals per part del nen és evident que no es produeix en el moment en què les diferents categories s'adquireixen, sinó que es perllonga en el període conegut com a desenvolupament lingüístic. Segons Clark 1998, aquesta dilació en el temps s'explica bàsicament per tres raons: *a)* algunes distincions semàntiques són conceptualment més complexes, per la qual cosa s'adquireixen més tard, *b)* alguns paradigmes són menys regulars que altres i per tant també són més difícils de dominar, i *c)* la tipologia lingüística pot afectar el procés d'adquisició morfològica, de tal manera que, per exemple, els sufixos s'adquireixen més ràpidament que els prefixos.

Pel que fa al procés d'adquisició de la morfologia flexiva, un dels treballs pioners és sens dubte el de Brown 1973, sobre l'ordre d'adquisició de la morfologia anglesa. La principal troballa de l'autor fou precisament la similitud que s'observava en l'ordre d'adquisició dels diferents morfemes⁸ analitzats en els tres subjectes de la mostra (Adam, Eve i Sarah): 1) *present progressive*, 2/3) preposicions, 4) plural, 5) passat irregular, 6) possessiu, 7) còpula no contractiva, 8) articles, 9) passat regular, 10) 3a persona del present regular, 11) 3a persona del present irregular, 12) auxiliar no contractiu, 13) còpula contractiva i 14) auxiliar contractiu. Aquest ordre d'adquisició fou confirmat en altres estudis (De Villiers & De Villiers 1973), per la qual cosa semblava que hi havia les proves suficients per parlar d'un ordre predictable pel que fa a l'adquisició de la morfologia de l'anglès. De totes maneres, tal com posteriorment han apuntat diferents veus, no es tractava tant de determinar què produeix el nen en una determinada edat o estadi del seu desenvolupament sinó saber quina és la trajectòria d'aquest desenvolupament a partir de les estratègies que el nen posa en funcionament. En aquest sentit, el mateix Brown va proporcionar algunes respostes.

Efectivament, una de les possibles respostes de per què les seqüències de desenvolupament són en certa mesura invariables, i més encara, per què s'adquireixen primer uns morfemes que uns altres, en principi respondria al

nals (Serra et al. 2000:252). En qualsevol cas, sembla que no en totes les llengües l'ordre d'adquisició és l'indicat. Els resultats d'alguns estudis (Gopnik & Choi 1995; Tardif 1996 —citats a Serra et al. 2000:252—), assenyalen que en nens que adquireixen llengües com el coreà o el xinès mandarí els verbs emergeixen abans que els noms.

⁷Actualment disposem d'un volum important de dades que confirmen aquesta premissa, ja sigui a partir d'estudis comparatius fets en una mateixa llengua o amb dades procedents d'estudis translingüístics exhaustius (Slobin 1985).

⁸Brown considera que un morfema està adquirit quan apareix en el 90% de context obligatori.

que es coneix com a *hipòtesi de la freqüència*, segons la qual els morfemes que el nen sent més sovint són els que s'adquireixen més aviat. Tanmateix, aquesta ha estat una hipòtesi experimentalment refutada per diversos autors (Brown 1973; Pinker 1981), ja que de vegades les formes que més utilitzen els adults —els pares, sovint— no sempre són les formes que primer adquireixen els nens. Paral·lelament, el mateix Brown va formular la *hipòtesi de la complexitat lingüística*, en el sentit de complexitat acumulativa, i definida des d'un doble paràmetre: el *semàntic*, és a dir el nombre de significats continguts en un morfema, i el *sintàctic*, és a dir el nombre de regles que requereix el morfema. En aquest cas sembla que les dades confirmarien aquesta hipòtesi de tal manera que des d'un punt de vista sintàctic els morfemes que s'adquireixen primer només incorporen categories lèxiques⁹ mentre que els que s'adquireixen més tard incorporen ja categories funcionals, especialment les categories verbals flexives (INFL), com ara el temps, la persona i el nombre del verb (Tager Flusberg 1997:180). En qualsevol cas, partiríem de la idea que els respectius morfemes estan ja adquirits, al considerar que són fruit del coneixement gramatical del nen, la qual cosa no necessàriament ha de ser certa. És per això que sovint s'imposa la necessitat d'establir diferents *criteris de productivitat*.¹⁰

Des del punt de vista experimental, el treball de Berko 1958¹¹ consti-

⁹Chomsky 1986 estableix la distinció entre categories lèxiques — *substantive categories*— i categories funcionals — *functional categories*. Les *categories lèxiques*, que inclouen el nom, el verb, l'adjectiu, l'adverbi i la preposició, tenen contingut semàntic referencial i/o descriptiu, mentre que les *categories funcionals* tenen valor gramatical i seleccionen de forma obligatòria una categoria lèxica. Malgrat no haver-hi un inventari fix, es consideren categories funcionals els complementitzadors o complementadors (nexes de subordinació, relatius i interrogatius), les categories verbals flexives (temps, mode, aspecte, persona i nombre), determinants (article definit i clítics), els verbs auxiliars i la negació (Bartra 1997:241; Pérez Saldanya et al. 1998:59).

¹⁰Els criteris de productivitat, que serveixen tant per mesurar la comprensió com la producció del nen, són especialment recomanables a l'hora d'analitzar l'adquisició de la morfologia i la sintaxi i valorar a quin tipus de coneixement lingüístic corresponen les produccions infantils. En sentit genèric, encara que subjectes a variació, els criteris de productivitat es poden agrupar en els tipus següents: *criteri nul* que consisteix a comprovar si les formes que es volen estudiar apareixen o no en la producció verbal de l'individu, *criteri de percentatge d'ús correcte* en contextos obligatoris i *criteris basats en la generalització* dels lexemes i els morfemes (Serra et al. 2000:326).

¹¹La tècnica de Berko ha estat aplicada al castellà en els treballs de Pérez Pereira & Singer 1984 i Pérez Pereira 1989. Val a dir, tanmateix, que el disseny metodològic d'aquests autors inclou tant paraules reals —29, concretament— com paraules que ells anomenen 'artificials' —31 en total—, que equivaldrien a les paraules sense sentit usades per Berko.

tueix el referent principal a l'hora de determinar l'ús productiu de regles morfològiques. Berko va dissenyar diferents tasques de producció a partir del procediment d'elicitació¹² que consistia a ensenyar als subjectes una sèrie de dibuixos que representaven objectes o accions als quals se'ls havia posat un nom inventat. A partir d'un context determinat, es tractava de fer les modificacions morfològiques corresponents (afegir el morfema de plural, construir el verb en temps passat, etc.). Els resultats van ajudar a determinar quan el nen utilitzava els diferents morfemes de forma productiva encara que es tractés de mots sense sentit, la qual cosa significava que ja havia incorporat el sistema de regles de la seva llengua, en aquest cas l'anglesa.

A banda d'aquest estudi, però, s'ha revelat especialment important el procés d'adquisició morfèmica de les formes irregulars, i concretament un tipus d'errors, els *errors de sobrerregularització*, que es produeixen durant aquest procés, la freqüència dels quals s'ha comprovat independentment de la llengua d'origen del nen (Clark 1985; Marcus et al. 1992). Entenem per *errors de sobrerregularització* els que donen lloc a formes a les quals s'ha aplicat una regla regular quan el seu comportament és justament irregular. Disposem d'exemples abundants en morfologia verbal, com ara dir 'morit' en lloc de 'mort',¹³ que igualment es poden aplicar a altres categories gramaticals. El moment en què es produeixen aquests errors i en el context evolutiu en què se situen ha portat a formular un model d'adquisició del llenguatge anomenat *model en U*¹⁴ (Karmiloff-Smith 1979), aplicable a la fase en què aquests errors són freqüents.¹⁵ Segons aquesta teoria, els errors de sobrerregularització suposen una fase intermèdia del procés d'adquisició morfològica —ens situaríem en la base de la *U*— ja que s'ha comprovat experimentalment que, amb anterioritat, el nen produeix correctament les formes irregulars corres-

¹²El seu experiment també es coneix amb el nom de *wug procedure* perquè *wug* és un dels mots sense sentit que l'autora va emprar en l'experiment.

¹³Cortés & Vila 1991:28–29 detecten fins a tres tipus d'errors de sobrerregularització. El primer es refereix a la regularització de formes irregulars d'acord amb el paradigma de la conjugació a què pertany un verb (*morit* per *mort*). El segon consisteix a flexionar el verb seguint els paradigmes d'una altra conjugació (*caba* i *cabaves* en lloc de *cap* i *cabies*). En darrer lloc, en els subjectes bilingües s'observa l'ús de formes mixtes, és a dir, flexions a partir d'un paradigma que pertany a l'altra llengua (*ha manjado* en lloc de *ha comido*).

¹⁴Vila 1993/1995:129 assenyalava que aquesta proposta no prové només dels errors lingüístics dels escolars, sinó també de les estratègies que utilitzen en el discurs narratiu. El mateix autor amb d'altres col·laboradors (Vila 1993/1995:126) han aplicat el model en *U* a l'adquisició dels pronoms possessius i personals en català i castellà.

¹⁵Òbviament aquests no són els únics tipus d'errors que es produeixen en morfologia verbal, ja que a partir de les dades obtingudes en diversos treballs se'n poden exemplificar d'altres tipus. Per a una visió sumària d'aquests, vegeu Serra et al. 2000:363–365.

ponents. Per tal de justificar aquesta primera fase, s'han postulat diferents teories. Per una banda, hi hauria els defensors del *mecanisme dual* segons el qual les sobrerregularitzacions reflecteixen l'aparició en la producció lingüística del nen de mecanismes diferents: els verbs regulars es produeixen per regles, mentre que els irregulars estan llistats en la memòria; per l'altra, els defensors d'una explicació associativa —*mecanisme únic*— que postularien que tant les flexions regulars com les irregulars es produeixen a partir dels mateixos mecanismes. És, però, justament quan el nen comença a analitzar les formes verbals que produeix a partir de regles gramaticals que sorgeixen els errors de sobrerregularització,¹⁶ etapa que no se supera fins a l'assoliment total de l'aplicació de les regles i, consegüentment, la producció de formes irregulars correctes. Tanmateix, i malgrat que tant en una primera fase com en una tercera les formes produïdes són correctes, les diferències entre les dues fases, òbviament cal mesurarles en termes de productivitat.

Pel que fa a les característiques particulars del procés d'adquisició dels morfemes verbals en castellà i català disposem ja de diversos treballs, la majoria dels quals se centren en la fase d'adquisició morfèmica, entre els quals destaquem els de Gili Gaya 1972; Triadó 1982; Clemente 1982; Pérez Pereira & Singer 1984; Hernández Pina 1984/1994⁴; Aguado 1988; Aguado 1995; Cortés 1991; Cortés & Vila 1991; López Ornat 1990; López Ornat 1992; López Ornat 1994; Fernández 1994; Grinstead 1994; Torrens 1995; Aparici et al. 1996; Capdevila 1996; Serrat 1997 i Bel 1998/2001. Per la diversitat dels treballs és obvi que no podem ocupar-nos-en de forma monogràfica, tanmateix, sí que podem sintetitzar el que, amb petites variacions, constituïria el procés d'adquisició morfèmica en ambdues llengües en relació amb el sistema verbal.¹⁷ En conjunt, podem dir que les primeres formes verbals emprades pel nen —al voltant dels 18 mesos— corresponen a la 2a persona singular de l'imperatiu, l'infinitiu,¹⁸ el participi

¹⁶Diversos autors coincideixen a considerar la sobrerregularització com un fenomen especialment rellevant per al desenvolupament lingüístic.

¹⁷Pel que fa a la seqüència d'adquisició morfèmica en general, i segons consta en algun dels treballs esmentats (Aparici et al. 1996:167–168) l'ordre seria per al *castellà*: 1a (2a) i 3a persona verbal del singular i 3a del plural, el gènere, el plural, l'article, l'infinitiu, present d'indicatiu i 'pretérito perfecto', les preposicions *a*, (*para*) i (*con*), el clític reflexiu, el clític de 1a (i 2a) persona singular i el possessiu (en 1a i 2a persona del singular). Per al *català*: 1a i 3a persona verbal del singular i (1a del plural), el gènere, el plural, l'article, l'infinitiu, present d'indicatiu i 'pretérito perfecto' i (futur), les preposicions *a*, (*per*) i (*de*), el clític reflexiu, el clític de (1a persona singular) i el possessiu en 1a i (2a) persona del singular.

¹⁸Tot i que aquí ens referim a l'adquisició de les formes no finites o no personals tant dels sistemes verbals del català com del castellà, Bel 1997; Bel 1998/2001 ha estudiat, dins

i la 1a i 3a persones del singular del present d'indicatiu, seguides per formes de gerundi i la 3a persona singular del passat simple¹⁹ —el 'pretérito indefinido' castellà. Aproximadament als dos anys s'utilitzen ja altres persones del present d'indicatiu a les quals se sumen, ja cap als dos anys i mig, formes del perfet d'indicatiu —el 'pretérito perfecto' castellà—, del futur, l'imperfet i les primeres formes del present de subjuntiu.

3 Descripció de les dades: les formes d'imperfet d'escolars nord-occidentals

Les dades que constitueixen la base descriptiva d'aquest treball²⁰ corresponen a les formes verbals obtingudes a partir de la producció oral dels 33 subjectes que integren la mostra, mitjançant diferents mètodes de recollida. Els subjectes es van distribuir en tres grups, bàsicament a partir de la variable *edat*: el 1r grup²¹ correspon a escolars de 3–4 anys (P3, ME: 22 3;4), el 2n grup²³ de 6–7 anys (1r Cicle Inicial d'Educació Primària, ME: 6;4) i el 3r grup²⁴ d'11–12 anys (2n Cicle Superior d'EP, ME: 11;6). Per a l'obtenció de les dades²⁵ es van utilitzar tres tipus de proves, els resultats de les quals es van enregistrar sempre amb mitjans magnetoscòpics: a) produccions obtingudes a partir de la interacció lingüística —d'ara endavant IL— que els nens desenvolupen al

el desenvolupament de la finitud, els anomenats IMO (*infinitiu matriu opcional*, també anomenat *infinitiu opcional* o *infinitiu arrel*), verbs en forma no finita que s'utilitzen en funció de verbs principals o independents.

¹⁹Correspon al tradicionalment anomenat 'pretèrit perfet simple'. Tanmateix, en aquest treball seguim les recomanacions terminològiques de l'IEC, aprovades el juny de 2000 —vegeu Pérez Saldanya 2000—, que són les que s'utilitzen en la *Gramàtica del català contemporani* 2002 —vegeu especialment Perea 2002:§ 4.2., 587–588, i Pérez Saldanya 2002:§ 22.2.5., 2599–2602, (*GCC*, vol. I i III, respectivament).

²⁰Aquestes dades formen part de la tesi doctoral de l'autora *El desenvolupament de la morfologia verbal. Bases teòriques per a l'anàlisi formal* (Universitat de Lleida, 2001). Agraïxo al Dr. Joan Julià i Muné la direcció d'aquest treball, així com la lectura d'aquest article i els seus comentaris. Igualment agraïxo les indicacions, sempre útils, dels membres del tribunal de la tesi, la Dra. Mila Segarra (UAB), la Dra. Maria Rosa Lloret (UB), el Dr. Joan Mallart (UB), el Dr. Jaume Tió (UdL) i el Dr. Ramon Sistac (UdL).

²¹5 nens i 7 nenes.

²²ME= mitjana d'edat (anys;mesos).

²³8 nens i 3 nenes.

²⁴5 nens i 5 nenes.

²⁵El treball de camp es va realitzar durant el primer trimestre del curs 1999–2000 al CEIP 'Ramon Farrerons' de Bell-lloc d'Urgell (Pla d'Urgell). He d'agrair també a l'equip directiu i docent del centre la col·laboració que em dispensaren en tot moment.

llarg de l'activitat escolar (*paradigma sociolingüístic o ecològic*),²⁶ b) lectura d'imatges —LI— que consisteix a explicar una historietta a través de dibuixos que exemplifiquen diferents escenes (*paradigma referencial*),²⁷ i c) prova de percepció auditiva i comprensió —PAC— que consisteix a identificar formes anòmales i a justificar-ne la selecció a partir d'un estímul verbal com ara l'audició d'un conte (*paradigma referencial*).

L'anàlisi dels resultats obtinguts es va dur a terme de tres maneres diferents. Una primera *anàlisi descriptiva* que va consistir a comptabilitzar la freqüència d'aparició de les diferents formes verbals atenent a les variables dependents²⁸ i independents²⁹ fixades prèviament. La segona *anàlisi*, que vam anomenar *funcional*, estudiava l'ús de determinades formes verbals tenint en compte la funció que acomplien en la situació comunicativa en què es produïen. Finalment en l'*anàlisi formal* dels resultats es van segmentar morfològicament les formes obtingudes a fi de determinar quin tipus de variació fonètica i morfofonològica es manifestava. Tot i que per a aquest treball ens interessaven especialment els resultats³⁰ del tercer tipus d'anàlisi, resumirem les dades més rellevants obtingudes en les altres dues perquè pensem que poden contribuir a l'estudi del procés de desenvolupament morfològic del nen.

En relació amb el global de les formes, independentment del grup de la mostra i del tipus de prova —no incloem els resultats de la prova de PAC—, s'observa un clar predomini de formes simples que superen de molt les formes dels temps compostos o estructures compostes, formades aquestes darreres per més d'una forma, una de les quals acostuma a ser una forma no finita (v. la taula 1).

La distribució d'aquestes formes segons la variable *temps*,³¹ que és la que ens interessa, mostra la distribució que veiem a la figura 1.

Com es pot veure, les formes de present —la majoria en mode indicatiu—

²⁶El *paradigma sociolingüístic o ecològic* del llenguatge defensa que la competència comunicativa és situacional, interaccional, funcional i evolutiva (Díez 1984).

²⁷El *paradigma referencial* suposa l'avaluació del llenguatge a partir d'un referent imposat per l'examinador en una situació determinada i sota unes instruccions precises (Boada 1986).

²⁸Hem considerat variables dependents únicament les *categories morfològiques* del verb (arrel, extensió, tema, mode/temps, nombre/persona).

²⁹Com a variables lingüístiques independents ens hem fixat en les diverses *situacions enunciatives* en què s'obté la forma verbal (narració, descripció, argumentació, explicació, conversa, exposició i elaboració textual). Com a variables socials, l' *edat* (nivell 1 (N1) —3-4 anys—, nivell 2 (N2) —6-7— i nivell 3 (N3) —11-12—) i el *sexe* (home/dona).

³⁰Només tenim en compte els obtinguts en les proves pròpiament productives: IL i LI.

³¹La llegenda del gràfic correspon a: P(resent), Im(perfet), F(utur), C(ondicional), P(er)l(et) —'ha cantat'—, P(a)s(sat) —'cantà'— i Pl(usquamperfet).

	Formes simples		Formes compostes		Estructures compostes	
	IL	LI	IL	LI	IL	LI
N1 (3–4 anys)	83,1%	79,9%	10,9%	10,2%	6%	9,9%
N2 (6–7 anys)	79,5%	77,8%	10,8%	2,8%	9,7%	19,4%
N3 (11–12 anys)	69,6%	57%	23%	22,1%	7,4%	20,9%

Taula 1: Percentatges d'aparició de formes *simples*, *compostes* i *estructures compostes*

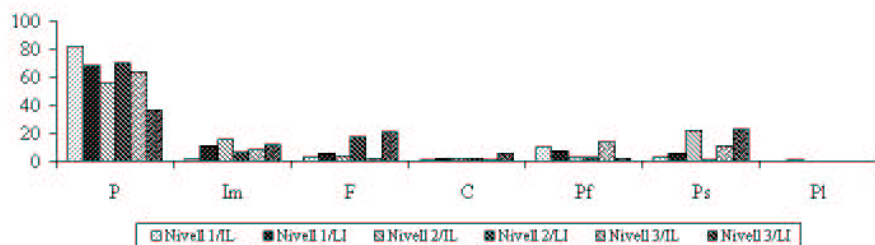

Figura 1: Resultats globals segons el *temps verbal* (proves d'IL i LI)

són encara les més emprades,³² mentre que en termes absoluts resulta més complicat valorar els percentatges de les formes que corresponen a l'imperfet, al futur, al passet i al passat. En qualsevol cas, en aquest treball ens limitarem a comentar els percentatges relatius a l'imperfet i encara de forma breu.

Tal com es pot deduir de la figura 1, els percentatges més baixos corresponen a les formes que produeixen els nens de 3–4 anys quan interactuen entre ells o amb la mestra —prova d'IL— en diferents moments de la seva activitat acadèmica, ja sigui durant les classes o durant els moments d'esbarjo; aquests percentatges es mantenen també, per sota de les formes obtingudes en la prova d'LI, en els subjectes del nivell 3. D'entrada, doncs, aquesta és una dada que ens permetria afirmar que en els intercanvis conversacionals espontanis els nens utilitzen poc un temps de passat com l'imperfet i que sembla que l'ús augmenta proporcionalment amb l'edat. Si observem el gràfic, tanmateix, ens adonem que aquesta és una afirmació amb reserves. En primer lloc, perquè cal valorar l'ús de l'imperfet en relació amb la resta de temps —en

³²Recordem que en el període d'adquisició morfològica són també unes de les formes que s'adquireixen més aviat.

la prova d'IL— de manera que, segons la relació *edat-temps* els percentatges dels gràfics mostrarien de més a menys les tendències següents: *N1*: present > perfet > passat/futur > imperfet > condicional > plusquamperfet; *N2*: present > passat > imperfet > futur > perfet > condicional > plusquamperfet; *N3*: present > perfet > passat > imperfet > futur/condicional > plusquamperfet. En segon lloc, les dades relatives a les formes de l'imperfet produïdes pels subjectes del 2n nivell mostren un percentatge superior al dels altres subjectes, que es justifica si tenim en compte que la producció oral que es genera en els moments d'IL recollits a l'aula són poc espontanis deguts al control que exerceix la mestra. Per tant, el fet que les formes verbals es generin a partir de determinat tipus d'activitat, com ara la descripció d'accions o el relat d'experiències, propicia un major nombre de formes en imperfet. Precisament en relació amb aquest aspecte cal valorar els percentatges de les formes obtingudes en la prova d'LI. En general, el major increment de formes s'explicaria si tenim en compte que es tractava d'una prova de tipus referencial³³ que per la disposició dels components de l'estímul visual —una historieta que en alguns passatges remetia a accions passades— provocava l'ús de formes en passat i concretament en imperfet.

Quant a l'ús de les formes d'imperfet cal tenir en compte que si bé en el llenguatge adult s'utilitza sobretot en textos descriptius,³⁴ encara que també es pot emprar en textos narratius o conversacionals en combinació amb altres temps verbals, en les produccions infantils aquest ús sembla que es diversifica. Per exemple, Clemente 1982 assenyalava que l'imperfet d'indicatiu en castellà és emprat pels nens de 2;5 i 5 anys amb valors diferents: com a alternativa al present quan es descriuen accions en el moment en què es realitzen, per presentar l'escenari de l'acció —a partir dels 3 anys— o en expressions de passat com a verbs de narració. En el nostre treball, però, la majoria de formes recollides corresponen a l'ús més bàsic de l'imperfet, és a dir la presència d'imperfets en textos descriptius, tot i que també hauríem d'incloure algun

³³Cal dir que la *lectura d'imatges* constitueix una situació d'atenció conjunta que normalment és aprofitada per l'adult, amb qui el nen comparteix l'activitat, per practicar els anomenats *parells adjacents* en els intercanvis —unitats funcionals que es donen en el diàleg— o per desenvolupar mecanismes de referència (Serra et al. 2000:157), a banda d'esdevenir una activitat molt apropiada per a l'evocació de conceptes. Tanmateix, en el nostre cas l'hem utilitzada, bàsicament, com a activitat d'organització logicoverbal de seqüenciació espaciotemporal.

³⁴Com a *usos temporals i aspectuals derivats* Pérez Saldanya 2002:2626–2631 apunta que podem considerar: l'imperfet narratiu, l'imperfet delocutiú, l'imperfet de retret i l'imperfet prospectiu; com a *usos modals derivats*: l'imperfet d'actes frustats, l'imperfet de cortesia, l'imperfet en les oracions condicionals i l'imperfet dels jocs infantils.

exemple puntual que adquireix valor narratiu.

Pel que fa a l'anàlisi estrictament *formal*, cal dir que l'element de referència de què partíem era la variació morfofonològica que es produeix en l'imperfet d'indicatiu de la varietat nord-occidental i, en principi, en produccions adultes.³⁵ De forma resumida³⁶ aquesta variació, que fonamentalment afecta el segment de mode/temps, es concreta en:

- a) Una alternança vocàlica $-\varepsilon/e$ entre la 1a persona i 3a persona del singular, respectivament, tot i que no és sistemàtica i, per tant, és possible trobar en ambdós casos $-\varepsilon$. Aquesta variació pot afectar verbs de totes les conjugacions.
- b) En els verbs de la 1a i 2a conjugació —classe I i II— s'incorpora de vegades un segment semivocàlic [j], l'objectiu del qual és trencar el hiat, i d'aquí el nom d'*epèntesi antihiàtica*: canta[je], corre[je], entene[je]. Com es pot observar, en les formes de la classe I cal que es produeixi un pas previ que consisteix en la caiguda de $-b-$: cant [aβe] > cant [ae] > cant [aje], mentre que en la resta de casos el que es produeix són canvis vocàlics que afecten la qualitat tímbrica dels segments corresponents: enten[ie] > enten[ee] > enten[eje]. Val a dir que aquest tipus de fenomen pot afectar també els verbs irregulars: an [aje], du[je], etc.
- c) En l'àrea ribagorçana de la varietat nord-occidental³⁷ es produeix un altre tipus de variació, com ara l'aparició del segment $-b-$, en desinències que pertanyen no només a verbs de la classe I sinó també a verbs de la classe II i III: *voleva*, *teniva*, *diva*, etc. (Sistac 1993). A més en algunes zones del Pallars es produeix també un canvi vocàlic ($\varepsilon > o$) que afecta la desinència de 1a i 2a persones del plural: *menàvom*, *batívou*, *dormívom*, etc. (Coll 1991).
- d) En darrer terme podem afegir altres tipus de variació com poden ser els desplaçaments accentuals cap a l'arrel ([ˈkoje] *vs.* [ko'ie]), a més d'altres

³⁵Tot i que hi ha autors que defensen que és un error comparar la producció infantil amb el llenguatge adult perquè en realitat comparem estadis de desenvolupament lingüístic molt diferents, també és cert que el que marca els diferents estats evolutius són justament les diferències que s'evidencien respecte a intervals cronològics anteriors i posteriors a una edat de referència. Per a una anàlisi més detallada de la variació que es manifesta en l'imperfet nord-occidental segons diferents franges d'edat, vegeu Creus 2002b, (en premsa).

³⁶Vegeu també Creus 2002a, (en premsa).

³⁷El tipus de variació esmentada anteriorment afecta principalment l'àrea lleidatana, la més extensa del nord-occidental.

canvis com ara simplificacions vocàliques que afectarien l'arrel ³⁸ ([*'die*] vs. [*'deje*]).

El conjunt de les formes obtingudes en el nostre treball ens permet apuntar quin és el tipus de variació que es manifesta en la producció dels subjectes de la mostra —escolars lleidatans— i comparar si aquesta és equiparable al tipus de variació que acabem de descriure. Cal tenir en compte que els resultats són directament proporcionals al poc volum de formes d'imperfet recollides —cf. la figura 1. La variació afecta bàsicament: ³⁹

- a) El segment vocàlic de la 1a i 3a persones del singular.
- b) La desinència *-ava* dels verbs de la classe I.
- c) Diferents fenòmens en els verbs de la classe II.

Pel que fa al primer tipus de variació, ⁴⁰ en alguns casos hem constatat formes de 3a persona del singular en [ɛ], independentment de la classe verbal, l'edat dels subjectes i la procedència de les dades, tal com es pot comprovar en els exemples de (1). En qualsevol cas, cal dir que la majoria de formes encara mantenen el segment *-e* com a marca de 3a persona. ⁴¹

³⁸Aquestes formes les comparteix la varietat lleidatana del nord-occidental amb el valencià, tot i que no sempre s'explicita aquesta coincidència. Vegem-ne dos exemples: “La primera particularitat del valencià és el manteniment de formes amb hiat del tipus *caïa* i *creïa*. [...] Un segon tipus de formes que reapareixen de vegades en altres parlars, es caracteritza per la simplificació del grup vocàlic característic d'aquests imperfets i, concretament, pel manteniment de la vocal que coincidia amb la del radical regular, o en tot cas amb la vocal tònica de l'infinitiu: *dia*, *ria*, *fea*, *crea*, *vea*”, Pérez Saldanya 1998a:193. “Els altres són *dir* (*deia*, etc.), *fer* (*feia*, etc.), *jaure-jeure* (*jeia*, etc.), *riure* (*reia*, etc.), *seure* (*seia*, etc.), *traure-treure* (*treia*, etc.), *veure* (*veia*, etc.). Observeu que tota vocal de l'arrel altra que /u/ esdevé *e* en l'imperfet d'indicatiu irregular. (En el valencià, en lloc de *deia*, *deies*, etc. *reia*, *reies*, etc., hom diu sovint *dia*, *dies*, etc. i *ria*, *ries*, etc., mantenint la vocal /i/ del radical bàsic d'aquests verbs.)”, Wheeler 2002:672. Cf. “Formes de l'imperfet d'indicatiu com *beia*, *cloia*, *coia*, *deia*, *moia* i *ploia*, etc. s'observen en una part del nord-occidental (sobretot a la Noguera, a la Segarra, a l'Urgell, al Segrià i a les Garrigues) [...]” *Ibid.*

³⁹En general —amb alguna excepció rellevant— no hem tigit en compte un altre tipus de variació com ara la que afecta l'arrel: (*a*)*nava*, *t/i*/*nia*, *d/i*/*xaven*, *v/u*/*lia*, *p/u*/*dia*, *[a]*/*stimava*, *[a]*/*nfrontava*, *[aw]*/*fegava*, etc.

⁴⁰Cal tenir en compte que en aquest apartat ens decantem més per una anàlisi qualitativa que no quantitativa. En aquest darrer cas, vegeu els resultats de Creus 2002b.

⁴¹La informació que afegim entre parèntesi correspon al sexe (H/D), l'edat (anys;mesos) i al tipus de prova (I(nteracció) L(ingüística)/L(ectura) d'I(matges)).

- (1) [te'niɛ] (D/3;1, IL) [deje] (D/3;7, LI)
 [ere] (D/6;10, IL) [a'βiɛ] (D/6;10, IL)
 [te'niɛ] (D/6;10, IL) [bu'liɛ] (D/6;10, IL)
 [ere] (D/11;9, IL) [dʒu'ɣaβɛ] (D/11;9, LI)

Quant a la variació de la desinència dels verbs de la classe I, trobem per una banda, formes amb caiguda de -b- (2) i, per l'altra, alguna forma en què a més s'ha produït una epèntesi antihlàtica (3):⁴²

- (2) [biʒi'lae] (3s, H/3;1, IL) [ti'rae] (3s, D/3;10, LI)
 [mi'rae] (3s, D/3;1, LI) [bus'kaɛ] (1s, D/6;8, IL)
 [es'tae] (3s, D/6;3, IL) [a'naen] (3p, D/6;3, LI)
 [a'nae] (3s, D/11;6, LI)
- (3) [a'naje] (3s, H/3;3, LI) [dʒu'ɣajen] (3p, D/3;10, LI)

Finalment, els verbs de la classe II són els que presenten una variació més diversificada —però poc rica quant a exemplificació— ja que trobem casos d'epèntesi antihlàtica en què es veu doblement afectada l'arrel (4), algun cas de simplificació de grup vocàlic que igualment afecta l'arrel i provoca un desplaçament accentual (5), i algun exemple excepcional en què se sumen un cas d'epèntesi consonàntica i un canvi de qualitat tímbrica vocàlica (6).

- (4) [ploje] (plo(v)ia > plo[i]a > plo[j]a) (3s, D/3;7, LI; H/10;11, LI)
 (5) [dien] (3p, D/3;7, LI; H/6;7, IL) [die] (3s, D/6;10, IL/LI;
 D/11;8, IL)
 (6) [ben'deen] (Venien > ven[e]en > ven[de]en) (3p, H/6;7, IL)

4 Interpretació dels resultats

La interpretació dels resultats que acabem de descriure ens condueix a una sèrie de reflexions de signe diferent. D'una banda, els resultats obtinguts respecte a l'anàlisi descriptiva i funcional confirmarien tant la necessitat de valorar la producció de certes formes verbals en el context comunicatiu en què es produeixen, com l'interès per a l'estudi de la morfologia verbal més enllà del període d'emergència —fase pròpiament d'adquisició— dels diferents temps verbals. Efectivament, hem pogut comprovar que un tipus de prova sobre la qual l'investigador exerceix menys control permet obtenir formes verbals diferents a les que s'obtenen en una prova de tipus referencial, més controlada per l'investigador, de manera que els resultats obtinguts segons

⁴²En aquestes exemples afegim també informació relativa a la persona: 1/2/3s o 1/2/3p.

l'aplicació d'un mètode o altre duen a conclusions divergents. De fet, com ja han apuntat diversos autors, sembla que les primeres referències al passat que el nen produeix no són espontànies sinó que són sempre elicitades i provocades per l'*input* que rep per part de l'adult (Cortés 1991:181–182).

D'altra banda, les dades de l'imperfet que hem extret de l'anàlisi formal confirmarien, en primer lloc, que el tipus de variació fonètica difereix poc —potser el cas més sorprenent, però en qualsevol cas esporàdic, el trobem en l'exemple de (6)— del tipus de variació que hem presentat com a punt de referència. Amb tot, convindria destacar, per un costat, l'alternança que es produeix en el segment vocàlic de les formes de 1a i 3a persones del singular, que en qualsevol cas exigiria un tractament més profund, i per l'altre, l'aparició de formes de verbs de la classe I que presenten caiguda de *-b-*, i en alguns casos l'aparició d'epèntesi antihàtica, si tenim en compte que és un tret sovint connotat socialment i reservat a les produccions de subjectes d'edat avançada i estils informals de parla.

Si prenem en consideració tant un fenomen com l'altre, ens adonem que, en principi, estem davant de divergències morfològiques de base fonològica,⁴³ és a dir superficials, que podrien preveure's a partir de la formulació de regles morfofonològiques si es produïssin de forma sistemàtica. En realitat les alternances que es manifesten podrien interpretar-se de maneres diferents —i així s'ha fet des de diferents perspectives lingüístiques— com ara un fenomen de variació lliure, que és la interpretació pròpia de la lingüística sincrònica, o, altrament, com una prova de variació condicionada socialment, visió que fonamenta els postulats del variacionisme. Ara bé, és obvi que a banda de constatar el fenomen és important demanar-se i intentar explicar per quina raó es produeixen aquests canvis de natura interna.

Per a tal explicació sovint els lingüistes responen amb arguments que incideixen més aviat en les causes externes, possiblement perquè “les causes internes del canvi lingüístic [...], no sembla que, en la majoria de casos, tinguin una explicació racional convincent” (Viplana 1996:219). Com a tals causes externes podríem considerar, entre d'altres, el prestigi social d'un determinat grup social sobre la resta, o la influència dels mitjans de comunicació i l'escola. Així, davant formes de 3a persona de l'imperfet en [ε] produïdes per escolars, podríem adduir que són l'efecte clar de la neutralització de realitzacions dialectals, i potser un pas incipient de l'anivellament dialectal, sobre les quals haurien jugat un paper molt important l'accés a la llengua

⁴³Les divergències morfològiques poden ser de dues menes: *morfològiques superficials* o *de base fonològica* i *morfològiques estrictes*. Per a més detalls, vegeu Viaplana 1996:65–67 i, especialment, Lloret & Viaplana 1998.

escrita o les hores de televisió que els nens consumeixen. Davant formes de l'imperfet amb caiguda de *-b-*, potser hauríem d'apuntar que es produeixen en estils de parla més relaxats que les respectives formes 'estàndards'. Possiblement, tant en un cas com en un altre estariem esgrimint arguments certs. Tanmateix, caldria començar a analitzar quines poden ser les causes internes dels canvis, especialment rellevants si pensem que analitzem un període de desenvolupament lingüístic.

En aquest sentit, i en l'àmbit de la morfologia, pensem que poden resultar especialment interessants les possibilitats que ofereix la teoria de la Morfologia Natural —MN, d'ara en endavant—, que ha estat tractada i aplicada al català —però que ens consti, mai en relació amb la producció infantil— per Wheeler 1993a; Wheeler 1993b; Wheeler 1995 i Pérez Saldanya 1995; Pérez Saldanya 1996; Pérez Saldanya 1998a; Pérez Saldanya 1998b. La teoria de la MN⁴⁴ sorgeix l'any 1977 directament influenciada per la fonologia natural. S'origina amb la integració en l'àmbit de la morfologia dels conceptes de marcatge i naturalitat fonològica (Wurzel), i la concepció dels conflictes de naturalitat (Mayerthaler; Dressler). La teoria de la MN es pot dividir en tres parts o subteories: una teoria del marcatge universal —*universal markedness theory*—, un sistema d'adequació —*system adequacy*— i una teoria de l'adequació tipològica —*typological adequacy*. Seguint l'adaptació de Pérez Saldanya 1996:85,⁴⁵ que parteix dels treballs de Wheeler, els principis d'optimització morfològica es poden sintetitzar de la manera següent:

- I. *Principi de congruència amb el sistema*: Afavoreix els paradigmes organitzats d'una manera uniforme i sistemàtica d'acord amb els paràmetres morfològics de la llengua.
- II. *Estabilitat de les classes flexives*: Afavoreix les classes flexives motivades independentment i els paradigmes organitzats a partir de sistemes implicatius generals.
- III. *Principi d'iconicitat construccional (o diagramàtica)*: Afavoreix els paradigmes en els quals els elements marcats formalment s'identifiquen amb els marcats morfosintàcticament (la primera persona és més marcada que la tercera i molt sovint aquella presenta desinència i aquesta, no).

⁴⁴Per a una visió de conjunt, vegeu Dressler et al. 1987.

⁴⁵Aquesta classificació difereix lleument de l'exposada a Pérez Saldanya 1995:280: *i*) congruència del sistema, *ii*) estabilitat de les classes flexives, *iii*) uniformitat i transparència, *iv*) iconicitat construccional.

IV. *Principi de transparència*: Afavoreix els paradigmes sense ambigüitats ni fusions.

V. *Principi d'uniformitat*: Afavoreix els paradigmes sense variants al·lomòrfiques.

Així, avaluada la variabilitat que es produeix entre [ɛ]/[e] a partir del *principi de congruència amb el sistema*, i si tenim en compte que una *Característica Definidora de l'Estructura del Sistema* (CDES) morfològic en català és el contrast formal entre la primera i la tercera persones, convindrem que es tracta d'una variació *natural*. De fet, molt més natural respecte a les formes en què el segment de tercera persona del singular correspon a [ɛ]. En aquest cas es trencaria el *principi d'uniformitat* (cada funció s'expressa amb una única forma) i el de *transparència* (una forma per a cada funció), si tenim en compte l'ambigüitat que provoca el sincretisme de persona que conté l'assignació d'una mateixa morf —amb la mateixa realització fonètica— per a la primera i tercera persones. Les formes de tercera persona amb [ɛ] serien, consegüentment, formes no icòniques, perquè la categoria marcada tindria la mateixa forma que la no marcada. Repassant els resultats exposats més amunt, doncs, conclourem que el sistema més 'natural' és el que correspon a les formes del grup de nens de 3–4 anys, seguit pel d'11–12 anys i finalment pel de 6–7 anys. Dit d'una altra manera, en les dades corresponents al grup de 3–4 i 11–12 anys és on més apareixen formes de primera persona en [ɛ] i formes de tercera persona en [e], i en el de 6–7 anys on més detectem formes de primera persona en [ɛ] i formes de tercera persona també en [ɛ]. Complementàriament, i a partir dels resultats globals del nostre corpus, la qualitat de naturalitat morfològica es confirmaria també d'altres maneres (Wheeler 1995:416): *a*) per la major *frequència textual* de les formes que les expressen: les formes de 3a persona del singular són les més nombroses, *b*) per la seva *adquisició anterior* en el procés d'aprenentatge, i *c*) per la seva major *centralitat conceptual* en el context comunicatiu: les formes de present, en indicatiu, i 3a persona del singular són les que aporten percentatges d'ús més elevat.

5 Conclusions

Tal com hem pogut comprovar, l'estudi de la producció morfològica infantil és un camp d'anàlisi important en l'àmbit de l'adquisició lingüística, de la mateixa manera que pensem que ho és també per ajudar a entendre quin és

el procés de desenvolupament posterior, tot i que en aquest cas es disposa encara de poques dades. En aquest article, tanmateix, hem volgut destacar la vàlua de la producció infantil en la descripció de la morfologia verbal catalana, ja que el període de desenvolupament lingüístic del nen és una via de variació, poc estudiada en català, sobre la qual diversos autors han coincidit a assenyalar les similituds entre les innovacions infantils i els canvis històrics d'una llengua (Bybee 1980; Romaine 1989; Bavin 1994). D'altra banda, s'obre la porta a la plausibilitat d'algunes propostes teòriques —la teoria de la MN, per exemple— que permeten aprofundir una mica més en les causes internes de la variació lingüística.

Referències

- [Aguado 1988] G. Aguado. Valoración de la competencia morfosintáctica en el niño de dos años y medio. *Infancia y Aprendizaje*, 43:73–96, 1988.
- [Aguado 1995] G. Aguado. *El desarrollo del lenguaje de 0 a 3 años. Bases para un diseño curricular en la Educación Infantil*. CEPE, Madrid, 1995.
- [Aparici et al. 1996] M. Aparici et al. El orden de adquisición de morfemas en catalán y castellano. M. Pérez Pereira, ed., *Estudios sobre la adquisición del castellano, catalán, eusquera y gallego*, 165–174. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 1996.
- [Bartra 1997] A. Bartra. De l'homo sapiens a l'homo loquens: perspectives sobre el desenvolupament del llenguatge. *Llengua & Literatura*, 8:225–248, 1997.
- [Bavin 1994] E. L. Bavin. Language change and language acquisition. R. E. Asher & J. M. Simpson, eds., *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 1943–1947. Pergamon, Oxford, 1994.
- [Bel 1997] A. Bel. Variació paramètrica i adquisició del català. *Llengua & Literatura*, 8:249–268, 1997.
- [Bel 1998/2001] A. Bel. *Teoría lingüística i adquisició del llenguatge. Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i castellà*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998/2001.
- [Berko 1958] J. Berko. The child's learning of English morphology. *Word*, 14:150–177, 1958.

- [Bloom 1991] L. Bloom. *Language and development from two to three*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- [Boada 1986] H. Boada. *El desarrollo de la comunicación en el niño*. Anthropos, Barcelona, 1986.
- [Brown 1973] R. Brown. *A First Language: The Early Stages*. Harvard University Press, Cambridge, MA, 1973.
- [Bybee 1980] J. Bybee. Child morphology and morphophonemic change. J. Fisiak, ed., *Historical Morphology*, 157–187. Mouton, The Hague, 1980.
- [Capdevila 1996] M. Capdevila. *The prefunctional stage of language acquisition: evidence from English and Catalan*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 1996.
- [Chomsky 1986] N. Chomsky. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. Praeger, New York, 1986.
- [Clark 1985] E. V. Clark. The acquisition of Romance, with special reference to French. D. I. Slobin, ed., *The crosslinguistic study of language acquisition, I*. LEA, Hillsdale, 1985.
- [Clark 1998] E. V. Clark. Morphology in Language Acquisition. A. Spencer & A. M. Zwicky, eds., *The Handbook of Morphology*, 374–389. Blackwell, Oxford, 1998.
- [Clemente 1982] R. A. Clemente. *Aproximación a la evolución del lenguaje. Estudio de dos diferentes tipos de emisiones espontáneas y su relación con la acción*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1982.
- [Clemente 1995] R. A. Clemente. *Desarrollo del lenguaje. Manual para profesionales de la intervención en ambientes educativos*. Octaedro, Barcelona, 1995.
- [Coll 1991] P. Coll. *El parlar del Pallars*. Empúries, Barcelona, 1991.
- [Cortés 1991] M. Cortés. *Temps i aspecte: com els infants aprenen a parlar del passat*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1991.
- [Cortés & Vila 1991] M. Cortés & I. Vila. Uso y función de las formas temporales en el habla infantil. *Infancia y Aprendizaje*, 53:17–43, 1991.

- [Creus 1997] I. Creus. La flexió verbal a Bell-lloc d'Urgell. Un estudi morfofonològic. Tesi de llicenciatura, Universitat de Lleida, 1997.
- [Creus 2001] I. Creus. *El desenvolupament de la morfologia verbal. Bases teòriques per a l'anàlisi formal*. Tesi doctoral, Universitat de Lleida, 2001.
- [Creus 2002a] I. Creus. La morfologia verbal nord-occidental: dades per al tractament cronolèxic de l'imperfet d'indicatiu. *Miscel·lània Joan Veny*, 3. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (en premsa), Barcelona, 2002a.
- [Creus 2002b] I. Creus. Anàlisi quantitativa de la variació vocàlica de l'imperfet d'indicatiu en lleidatà. (en premsa), 2002b.
- [De Villiers & De Villiers 1973] J. G. De Villiers & P. A. De Villiers. A cross-linguistic study of the acquisition of grammatical morphemes in child speech. *Journal of Psycholinguistics Research*, 2:267–278, 1973.
- [Díez 1984] M. Díez. Communicative Competence: An Interactive Approach. *Communication Year Book*. Sage, London, 1984.
- [Dressler et al. 1987] W. Dressler et al. *Leitmotifs in natural morphology*. John Benjamins, Amsterdam, 1987.
- [Fernández 1994] A. Fernández. El aprendizaje de los morfemas verbales. Datos de un estudio longitudinal. S. López Ornat et al., eds., *La adquisición de la lengua española*, 29–46. Siglo XXI, Madrid, 1994.
- [Gentner 1982] D. Gentner. Why nouns are learned before verbs: linguistic relativity versus natural partitioning. S. Kuczaj, ed., *Language Development, II. Language, culture and cognition*. LEA, Hillsdale, 1982.
- [Gili Gaya 1972] S. Gili Gaya. *Estudios de lenguaje infantil*. Vox, Barcelona, 1972.
- [Goldfield 1993] B. A. Goldfield. Noun bias in maternal speech to one-year-olds. *Journal of Child Language*, 20:85–99, 1993.
- [Gopnik & Choi 1995] A. Gopnik & S. Choi. Names, relational words and cognitive development in English and Koreanspeakers: nouns are not learned before verbs. M. Tomasello & W. Merriman, eds., *Beyond Names for Things*. LEA, Hillsdale, 1995.

- [Grinstead 1994] J. Grinstead. Tense, Agreement and Nominative Case in Child Catalan and Spanish. Master's thesis, UCLA, 1994.
- [Hernández Pina 1984/1994⁴] F. Hernández Pina. *Teorías psicolingüísticas y su aplicación a la adquisición del español como lengua materna*. Siglo XXI, Madrid, 1984/1994⁴.
- [Karmiloff-Smith 1979] A. Karmiloff-Smith. *A functional approach to child language*. Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- [Lloret & Viaplana 1998] M. R. Lloret & J. Viaplana. Variació morfofonològica. Variants morfològiques. *Caplletra*, 25:43–62, 1998.
- [López Ornat 1990] S. López Ornat. La formación de la oración simple: las omisiones sintácticas (SVO) en la adquisición del español. *Estudios de Psicología*, 41:41–72, 1990.
- [López Ornat 1992] S. López Ornat. Sobre la gramaticalización. Prototipos para la adquisición de la concordancia verbo-sujeto: datos de la lengua española en niños de 1,6 a 3,6. *Cognitiva*, 4:49–74, 1992.
- [López Ornat 1994] S. López Ornat. Conclusiones. La adquisición gramatical: un esquema. S. López Ornat et al., eds., *La adquisición de la lengua española*, 101–126. Siglo XXI, Madrid, 1994.
- [Marcus et al. 1992] G. Marcus et al. Overregularization in language acquisition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57, 1992.
- [Miller 1981] J. F. Miller, ed. *Assessing language production in children. Experimental procedures*. Allyn and Bacon, Boston, 1981.
- [Miller & Chapman 1981] J. F. Miller & R. S. Chapman. The relations between age and Mean Length of Utterance. *Journal of Speech and Hearing Research*, 24:154–161, 1981.
- [Perea 1999] M. P. Perea. *Compleció i ordenació de La flexió verbal en els dialectes catalans d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1999.
- [Perea 2002] M. P. Perea. Flexió verbal regular. J. Solà et al., eds., *Gramàtica del català contemporani I*, 583–646. Empúries, Barcelona, 2002.

- [Pérez Pereira 1989] M. Pérez Pereira. The acquisition of morphemes: Some evidence from Spanish. *Journal of Psycholinguistic Research*, 18:289–312, 1989.
- [Pérez Pereira & Singer 1984] M. Pérez Pereira & D. Singer. Sobre la adquisición de morfemas en español. *Infancia y Aprendizaje*, 27/28:205–221, 1984.
- [Pérez Saldanya 1995] M. Pérez Saldanya. Analogia i canvi morfològic: a propòsit de les formes verbals velaritzades. *Caplletra*, 19:279–305, 1995.
- [Pérez Saldanya 1996] M. Pérez Saldanya. El canvi lingüístic i els conflictes de naturalitat: a propòsit de les desinències de present de subjuntiu. *Caplletra*, 20:83–110, 1996.
- [Pérez Saldanya 1998a] M. Pérez Saldanya. *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. Universitat de València, València, 1998a.
- [Pérez Saldanya 1998b] M. Pérez Saldanya. Iconicidad y cognición en morfología flexiva. *Estudios de lingüística cognitiva*, 1998b.
- [Pérez Saldanya 2000] M. Pérez Saldanya. Del “perfet” a l’“indefinit” (i viceversa). El nom dels temps verbals i altres problemes terminològics relacionats amb les categories gramaticals del verb. J. Macià & J. Solà, eds., *La terminologia lingüística en l’ensenyament secundari. Propostes pràctiques*, 91–119. Graó, Barcelona, 2000.
- [Pérez Saldanya 2002] M. Pérez Saldanya. Les relacions temporals i aspectuals. J. Solà et al., eds., *Gramàtica del català contemporani III*, 2567–2662. Empúries, Barcelona, 2002.
- [Pérez Saldanya et al. 1998] M. Pérez Saldanya et al. *Diccionari de lingüística*. Colomar, Oliva, 1998.
- [Pinker 1981] S. Pinker. On the acquisition of grammatical morphemes. *Journal of Child Language*, 8:477–484, 1981.
- [Romaine 1989] S. Romaine. The role of children in linguistic change. L. E. Breivik & E. H. Jahr, eds., *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*, 199–225. Mouton de Gruyter, Berlin, 1989.
- [Serra et al. 2000] M. Serra et al. *La adquisición del lenguaje*. Ariel, Barcelona, 2000.

- [Serrat 1997] E. Serrat. *El procés de gramaticalització en l'adquisició del llenguatge: la categoria formal de verb*. Tesis doctoral, Universitat de Girona, 1997.
- [Siguán et al. 1986/1989²] M. Siguán et al. *Metodologia per a l'estudi del llenguatge infantil*. Eumo, Vic, 1986/1989².
- [Sistac 1993] R. Sistac. *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de Sosa de Peralta*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1993.
- [Slobin 1985] D. I. Slobin, ed. *The crosslinguistic study of language acquisition I. The data*. LEA, Hillsdale, 1985.
- [Tager Flusberg 1997] H. Tager Flusberg. Putting words together: Morphology and Syntax in the Preschool Years. J. Berko Gleason, ed., *The development of Language*, 159–209. Allyn and Bacon, Boston, 1997.
- [Tardif 1996] T. Tardif. Nouns are not learned: evidence from Mandarin speakers' early vocabularies. *Development Psychology*, 32:492–504, 1996.
- [Tomasello 1992] M. Tomasello. *First verbs. A case study of early grammatical development*. Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- [Torrens 1995] V. Torrens. *L'adquisició de la sintaxi en català i castellà: la categoria funcional de flexió*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, 1995.
- [Triadó 1982] C. Triadó. *Els inicis del llenguatge: Activitats i Comunicació*. Laia, Barcelona, 1982.
- [Viaplana 1996] J. Viaplana. *Dialectologia*. Universitat de València, València, 1996.
- [Vila 1993/1995] I. Vila. El desenvolupament del llenguatge (2–3 a 6 anys). C. Triadó, ed., *Psicologia evolutiva*, 121–130. Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona / Eumo, Barcelona / Vic, 1993/1995.
- [Wheeler 1993a] M. Wheeler. On the hierarchy of naturalness principles in inflectional morphology. *Journal of Linguistics*, 29:95–111, 1993a.
- [Wheeler 1993b] M. Wheeler. Changing inflection: verbs in North West Catalan. D. Mackenzie & I. Michael, eds., *Hispanic Linguistics Studies in Honour of F. W. Hodcroft*, 171–206. Dolphin, Llangrannog, 1993b.

- [Wheeler 1995] M. Wheeler. La primera persona del present d'indicatiu, pot haver-hi més a dir-ne? *Estudis oferts a A. M. Badia II*, 411–425. 1995.
- [Wheeler 2002] M. Wheeler. Flexió verbal irregular i verbs defectius. J. Solà et al., eds., *Gramàtica del català contemporani I*, 647–729. Empúries, Barcelona, 2002.